

Ривоятҳо, афсонаҳо ва анъанаҳои мифологии мардумӣ, ки дар нимқазираи Араб пеш аз (ё дар давраи) зуҳури Қуръон мавҷуд буданд

Folk-stories, legends, and mythic traditions that circulated in the Arabian Peninsula before (or around the time of) the coming of the Qur'an

Хусусан дар заминаи роҳҳои савдо ва робитаҳои Арабистон бо Форс, Византия, Ҳинд ва Чин

Ин соҳаи “далелҳои ғайримустақим” аст: аксари ривоятҳо дар шакли шифоҳӣ вучуд доштанд, то ислом қариб чизе навишта намешуд, версияҳои дерин тағйир ёфтанд ва таъсирҳои хориҷӣ (форсӣ, ҳиндӣ, византиягӣ) хеле назаррас буданд.

1. Заминаи роҳҳои савдо / чорроҳаҳо

Пеш аз ҳама, тасаввур кунем манзараро:

Нимқазираи Араб (хусусан минтақаҳои Ҳидҷоз, Яман ва соҳили Халиҷи Форс) дар савдои дурмасофа хеле фаъол буд: лабдан ва мирро, қатронҳои хушбӯй, ҳанут - ва ҳам роҳҳои баҳрӣ ва хушкӣ, ки онро бо Форс, Ҳинд ва боз ҳам шарқтар мепайвастанд. Дар тарафи ғарб, роҳи хушкӣ аз шимолу ғарби Арабистон ва Левант онро бо ҷаҳони румӣ-византиягӣ мепайваст. Ба туфайли ин, ҷомеаи арабӣ ҷудо набуд: молҳои хориҷӣ, таъсирҳои хаттӣ, мулоқотҳои байнифарҳангӣ ворид шудааст - яъне эҳтимолан “гардиши мутақобила”-и сюжетҳо, ривоятҳо ва мотивҳо.

Дар чунин муҳити омехта ва космополитӣ, ривоятҳои шифоҳии арабӣ, эҳтимолан, нақшҳои маҳаллии биёбонӣ-қабилавиро бо унсурҳои форсӣ, ҳиндӣ ва эллинистӣ омехта мекарданд. Яке аз муҳаққиқон ин тавр ҷамъбаст кардааст:

“Матнҳои андаке боқӣ мондаанд. Оё онҳо намояндаанд? ... Афсонаҳои арабӣ дар “Давраи Қаҳрамонӣ” ташаккул ёфтанд... Давраи ҷоҳилия иттиҳодҳои қабилавии худро дошт...”
“Омехтаи суннатҳои ҳунари ва фарҳангӣ хусусияти муҳимми Арабистони тоисломӣ буд.”

2. Мифҳои маҳаллӣ ва қабилҳои ривоятӣ

Баъзе аз муҳимтарин мотивҳои ривоятии хоси ҳуди Арабистон чунинанд:

а) Қавми дузаҳт ва ҳалокати он

Бар асоси анъанаҳои дерини исломӣ (ва қисман шеъри тоисломӣ), Од қавми қадимаву қавии Араб буд, ки паёмбари фиристодашударо (Ҳуд) рад кард ва бо боди шадид ё тӯфон нобуд шуд... ([Wikipedia][5])

Ин ривоят эҳтимолан хотираи мардумӣ дар бораи қабилҳои нопаёдо шуда буд ва уфуқи мифиро нишон медиҳад, ки дар он бузургии қабилавӣ зери довари илоҳӣ ё табиӣ фуру мерезад.

б) Қавми Самуд

Ба ҳамин монанд, Самуд дар ривоятҳои баъдӣ ҳамчун қавме тасвир мешавад, ки хонаҳои худро дар кӯҳҳо метарошид, паёмбарро (Солиҳ) рад кард ва нобуд гардид. ([Encyclopedia Britannica][6])

Дар шакли ривояти мардумӣ, ин эҳтимолан омезиши маҳаллиҳои воқеӣ бо унсури ғайритабиест, ки ҷазои ахлоқиро таъкид мекунад.

с) Подшоҳони афсонавии Арабистони Ҷанубӣ, мисли Саъб Зу Марафид

Дар Арабистони Ҷанубӣ (Ҳимяр ва ғ.) ривоятҳои зиёде дар бораи подшоҳони бузург вучуд доштанд - бо забткориҳои ҷаҳонӣ, ҷангҳо ва сафарҳо ба Ҳинд ва Чин.

Саъб Зу Марафид, масалан, ҳокими мифист, ки тибқи ривоятҳо саёҳат мекард, бо мавҷудоти мистикӣ ва ҳакимон мулоқот менамуд. ([Wikipedia]] [7])

Ин гуна ривоятҳо нишон медиҳанд, ки хотираи мардумӣ мотивҳои умумибашарӣ - қаҳрамон, ҷаҳонгардӣ, ҳикмати аҷиб - ро ҷаббида буд, эҳтимолан таҳти таъсири форсӣ ва юнонӣ.

d) Худоён ва рӯҳҳои маҳаллӣ

Илова бар афсонаҳои қабилаву қаҳрамонҳо, Арабистони тоисломӣ дорои космологияи ғании мардумӣ буд: худоёни маҳаллӣ, рӯҳҳо, сангҳои муқаддас ва маҳрамгоҳҳо.

Масалан, худои Вадд (худои моҳ) дар байни минойҳои парастида мешуд, ки осори археологӣ он бақӣ мондаанд. ([Wikipedia]] [8])

Ин боварҳо ривоятҳо, ҳикояҳои этиологӣ ва афсонаҳои марбут ба пайдоиш, ҷойҳои муқаддас ва маросимҳоро ба вучуд меоварданд.

3. Мотивҳои байнифарҳангӣ, ки тавассути роҳҳои савдо мегузаштанд

Азбаски нимҷазираи Араб гиреҳгоҳи шабакаҳои савдо буд, ки Форс, Ҳинд, Чин ва Византияро мепайваст, мотивҳои ривоятӣ низ аз ин роҳҳо мегузаштанд. Баъзе мисолҳо:

- Мотиви машҳури афсонавии «аспи паррон» (ё парандаи оҳанин) дар версияи форсӣ вучуд дорад ва бо ривояти арабии «Аспи Сиёҳ» иртибот дорад (версияи дерин машҳур аст).
- Китоби машҳури «Ҳазору як шаб» (гарчӣ асосан баъд аз ислом шакл гирифтааст) ҳикояҳои форсӣ, ҳиндӣ ва юнониро дар бар мегирад. Бисёре аз қиссаҳо ба маҷмӯаи форсии «Ҳазор афсона» (Ҳазор Афсон) ва ба маҷмӯаи ҳиндӣ «Панчатантра» бармегарданд.
- Аз ин рӯ, ҳатто дар Арабистони то- ва аввали исломӣ метавон интизор буд, ки ривоятҳои мардумӣ дар бораи тоҷирон, сафарҳо, мӯъҷизаҳо, саёҳатҳои баҳрӣ, ҷинну рӯҳҳо, ашёҳои аҷиб ва ҳодисаҳои ғайритабӣ паҳн буданд - мотивҳои, ки барои олами фарохи фарҳангии он давра умумӣ буданд.

Эзоҳи муҳим: таҷрибаомӯзон таъкид мекунанд, ки муайян кардан, ки кадом ривоятҳо воқеан то давраи ислом (тақрибан то соли 610) вучуд доштанд, кори ниҳоят душвор аст. Тавре як манбаъ менависад:

«Ҳар кӯшиш барои бозсозии қадимтарин афсонаҳои арабӣ бо душвории бузург рӯ ба рӯ мешавад. Матнҳои боқимонда ниҳоят каманд»

(Cambridge University Press & Assessment).

4. Мавзӯҳо ва навъҳои ҳикояҳои, ки метавон интизор буд

Аз омехтаи анъанаҳои маҳаллӣ ва қаҳраҳои гирифташуда чанд гурӯҳи маъмули ривоятҳои мардумии Арабистони тоисломиро метавон номбар кард:

- Суқути қабिलाҳо ва подшоҳони қаҳрамон: қавми қудратманд шаҳр месозад, мағрур мешавад, огоҳиҳои илоҳиро рад мекунад ва ҳалок мегардад (Од / Самуд).
- Саёҳатҳои аҷиб: тоҷирон ва каравонҳо аз биёбонҳо ва баҳрҳо мегузаранд, бо ҷиннҳо ва мавзӯҳои ғайритабӣ рӯ ба рӯ мешаванд.
- Ҳикояҳои ҳайвонот ва олами табиат: ҳайвоноти муқаддас, шутурони бо нишонаҳои ғайримуқаррарӣ, тӯфонҳои рег, масканҳои дар кӯҳ кандашуда, аспҳои паррон ё киштиҳои мӯъҷизавӣ.

- Ривоятҳои ахлоқӣ бо унсури асрормиз: ғуломони хирадманд, фиребгарони ҳилакор, ашӯи сеҳрнок (оинаҳо, аспҳо, курсӣҳои паррон). Гарчанде ки бисёре аз онҳо дертар сабт шудаанд, решаҳои онҳо эҳтимол хеле қадиманд.
- Афсонаҳои тоҷирии байнифарҳангӣ: бо сабаби робитаҳои тичоратии арабҳо бо Эрон, Ҳинд ва Чин, ривоятҳо дар бораи кишварҳои аҷиб, қавмҳои ношинос, муомилоти тичорӣ ва мӯъҷизаҳо дида мешаванд.
- Афсонаҳои этиологӣ дар бораи ҷойҳои муқаддас ва вайронаҳои биёбон: тавзеҳҳо дар бораи он ки чаро маконе вайрон ё партофта шуд ва ё «лаҳнот» гашт. Аксар вақт инро бо суқут ва беадолатии сокинонаш мепаиванданд.

5. Ҳамаи ин бо эҳтиёт: чанд намунаи мушаххас

Инҳо чанд намунаи ривоят мебошанд, гарчанде бояд таъкид кард: версияҳои дастрас — ҳама пас аз ислом сабт шудаанд ва онҳоро бо боварӣ ба давраи то Қуръон нисбат дода намешавад. Бо вучуди ин, онҳо он навъ ривоятҳоро нишон медиҳанд, ки эҳтимол пеш аз он ҳам дар гардиш буданд.

“Аспи сиёҳ / сеҳрнок”: шоҳзода аспи механикии паррон мегирад ва ба салтанатҳо сафари аҷиб мекунад. Версияи маъруфи арабӣ бештар ба сарчашмаҳои форсӣ ва ҳиндӣ бармегардад. Ривоятҳои қabilaҳои Од ва Самуд: масалан, достони шутури мӯъҷизавии Самуд, ки имрӯз дар суннати исломӣ машҳур аст. Эҳтимол пеш аз он ҳам шаклҳои мардумии чунин қиссаҳо вучуд доштанд - ривоят дар бораи шаҳрҳои вайроншуда, хонаҳои дар кӯҳ кандашуда ва ҳалокати қавм аз сабаби қудрати осмонӣ. Нигаред ҳамчунин ба мақолаҳои дар бораи паёмбарони тоисломии Аравия ва ҳофизаи шифоҳои ривоятҳои Ҳуд ва Солиҳ.
(Religious Studies Center)

6. Арзиши ин мавзӯ барои шумо: дар миссионерия, тарҷума ва богословии фарҳангӣ
Бо дарназардошти таваҷҷуҳи ту ба миссиология, тарҷума ва богословии фарҳангӣ (махсусан дар фазои Осиёи Марказӣ), чанд нуқтаи андеша чунинанд:

1. Нарративҳои шифоҳои мардумӣ аҳамияти ҷиддӣ доранд. Ҳикояҳои, ки дар миёни қавмҳои биёбонӣ ва савдогарон машҳур буданд, аксар вақт маъноӣ ахлоқӣ ва космӣ доштанд: доварӣ, даҳлати илоҳӣ, нируҳои ғайб, ҳалокати мағрурон. Ин мавзӯҳо бо қиссаҳои Китоби Муқаддас садо ҳамоҳанг доранд.
2. Гузариши мотивҳо байни фарҳангҳо. Аравия ҷазира набуд, балки узви шабакаи ҷаҳонии муомила. Фолклор таъсири форсӣ, ҳиндӣ ва юнониро ҳам дар худ нигоҳ дошт. Барои тарҷума ва гуфтугӯи миссионерӣ ин муҳим аст: мотивҳои муштарак (аспи паррон, шутури мӯъҷизавӣ, тоҷири ҳилакор) дар фарҳангҳои гуногун садо медиҳанд.
3. Афсонаҳои тоисломӣ ҳамчун хотираи фарҳангӣ. Барои шунавандаи арабӣ, ривоятҳои монанди Од ва Самуд мисоли онест, ки «пеш аз шумо буданд». Дарк кардани онҳо барои фаҳмидани он, ки чӣ гуна Қуръон хотираи мардумиро идома медиҳад, кумак мекунад.
4. Фарогирӣ дар богословии нарративӣ. Дар баррасии ислом ва богословии фарҳангӣ, ин ривоятҳоро метавон на чизе барои рад кардан, балки ҳамчун қисмати муҳими заминаи фарҳангии дид, ки ваҳӣ ба он ворид шудааст. Ин роҳ ба равиши эҳтиромомезу созандаи масеҳӣ барои гуфтугӯ бо фарҳанг кӯмак мекунад.
5. Ҷониби тарҷума. Барои тарҷумаи матнҳои богословӣ ба забонҳои Осиёи Марказӣ, донишмандони роҳи тағйири афсонаҳои мардумӣ метавонад дар эҷоди саҳнаҳои қобили қиёс ва пули маъноӣ кумак кунад. Масалан, мотиви аспи паррон дар маҳал бо ривоятҳои скакунӣ осмонӣ иртибот меёбад; ҳикояи шутури Самуд - бо қиссаҳои ҳайвони қурбонӣ, тӯфонҳои биёбон ва ҳалокати шаҳрҳо барои зулм. Ин ҳамоҳангӣ ба контекстуализатсияи фикрҳои богословӣ кӯмак мекунад.

Рӯйхати мухтасари ривоятҳои маълуми арабӣ-тоисломӣ (бо ишора ба минтақа, қabila ва версияҳои боқимонда) - бо таҳлили он ки кадомашон эҳтимол аз воқеан пеш аз давраи Қуръон сарчашма мегиранд ва кадом мотивҳо тавассути Форс, Ҳинд ва Византия ба Аравия расидаанд.

Чор ривояти маъруфи арабӣ-тоисломӣ (ё навъҳои онҳо) дар поён оварда шудаанд, ки метавонанд нуктаи ибтидо бошанд. Ҳар яке бо ишора ба минтақа ва заминаи пайдоиш, мотивҳои асосӣ ва робита бо роҳҳои тичоратӣ ва таъсирҳои байнифарҳангӣ тавсиф шудааст. Чунон ки ҳамеша, дар масъалаи таърихгузори ва сарчашма бояд эҳтиёткор буд.

1. ‘Аъд (қавми Аъд)

Минтақа / замина: Бо ҷануб ё ҷанубу ғарби Аравистон пайваст мешавад (минтақаи Яман / Ал-Ҷауф) мувофиқи ривоят; масалан, бо шаҳри вайроншудаи Ирам-уз-Завотил-‘Имод. (Iram dhāt al-‘imād). (arabianprophets.com)

Мотивҳои асосӣ: Қавме, ки замоне обод, мутақаббир ва қудратманд буд, паёмбари Худ (Худ)-ро рад кард ва барои мағрурӣ ва бутпарастияш бо тӯфони шадид ё бодҳои муҳлик маҳв гардид. (Wikipedia)

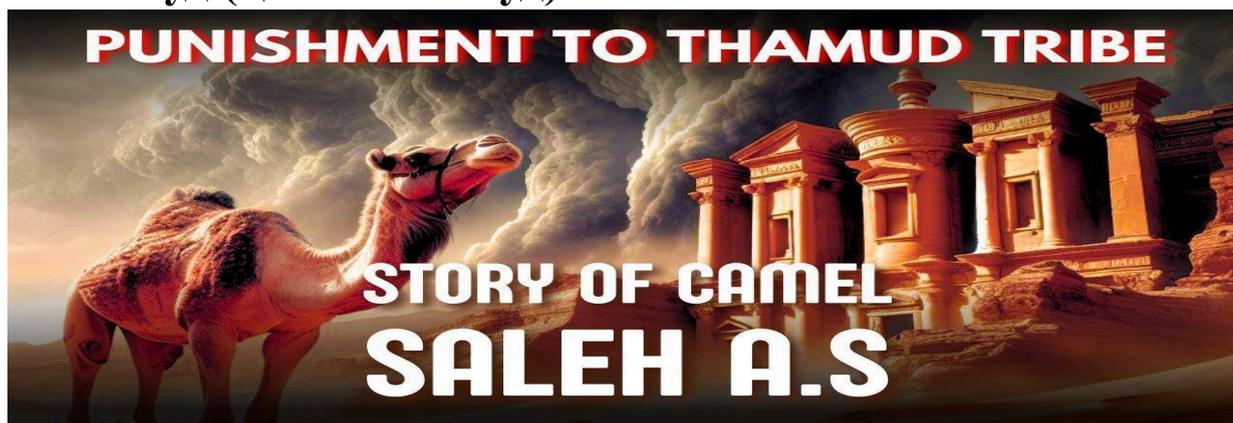
Аҳамият барои савдо ва роҳҳои қорвон: Гарчанде асоси ривоят маҳаллӣ аст, мотиви «шаҳр бо сутунҳо» ва нобудии ғоҷиавӣ бо ривоятҳои васеи Близний Шарқ дар бораи тамаддунҳои ҳалокшудаи фосид ҳамсадо мебошад (масалан, афсонаи юнонии Атлантида ё ривоятҳои месопотамӣ дар бораи Тӯфон). Он ки ривоятҳо «шаҳри сутунҳо»-ро дар ҳудуди Аравия ҷой медиҳанд, метавонад ёдгори биноҳои бошукӯҳ ва марказҳои сарватманди тичоратӣ бошад, ки ба робитаҳои тичоратии байналмилалӣ ишора мекунад.

Истифода дар лоиҳаҳои миссионерӣ: Ин ривоят метавонад нишон диҳад, ки чӣ гуна Аравистони тоисломӣ паёмдҳои ахлоқӣ ва кайҳонии сарват ва тичоратро дарк мекард. Дар кори тарҷумавӣ ва миссионерӣ онро метавон барои боз кардани мавзӯҳои доварӣ, мағрурӣ ва нозукии шукуфоии моддӣ истифода бурд.

Шарҳҳо: Версияҳои матнӣ, ки то мо расидаанд, асосан ба давраи ислом тааллуқ доранд, бинобар ин шакли дақиқи тоқуръонии ин ривоятро бо итминон барқарор кардан мумкин нест.

2. Тахмуд (қавми Тахмуд)

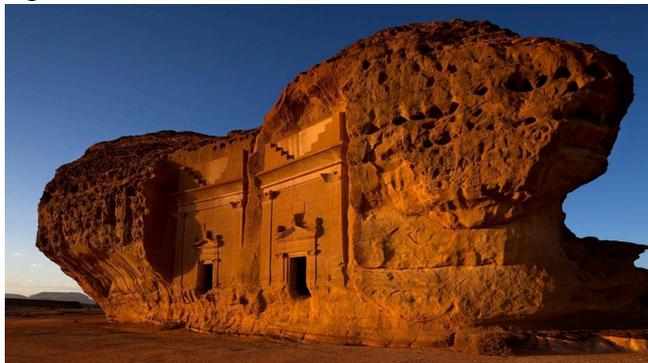

Тасвир: “Ҷазои қавми Самуд: қиссаи шутури паёмбар Солиҳ”

Минтақа / замина: Шимолу ғарбии нимҷазираи Араб (манотиқи Ҳегра / Ал-Ҳичр). Қавми Самуд мувофиқи маълумоти бостоншиносӣ ва манбаъҳои классикӣ маълум аст. ([Wikipedia](#))

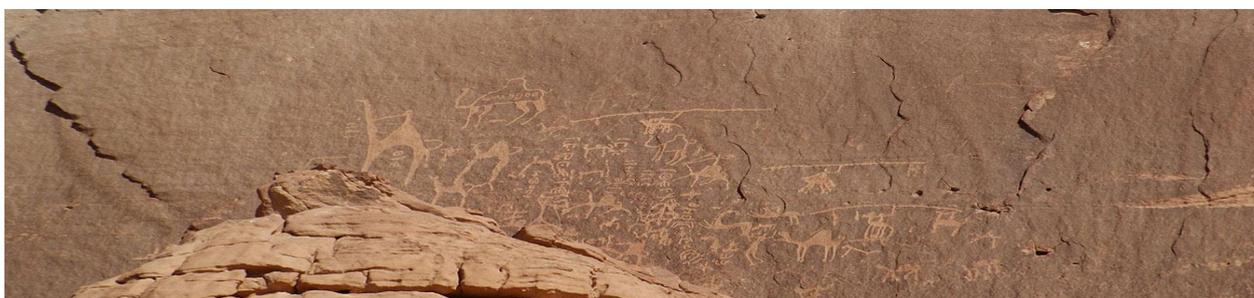
Мотивҳои асосӣ: Мардуми он замон хонахоёшонро дар қуллаҳои санг мековиданд; ба сӯи онҳо паёмбар Солиҳ фиристода шуд. Онҳо нишонаи мӯъҷиза хостанд (шутури мӯъҷизавӣ), вале онро куштанд ва барои ин кирдорашон ба азоби илоҳӣ дучор гардида ҳалок шуданд. ([Tahoor](#))

Аҳамият барои савдо ва роҳҳои қорвон: Поселишаҳои онҳо дар канори роҳҳои қаравонӣ миёни Аравия ва Шом / Форс ҷойгир буданд. Мотиви «канданӣ қардани хонаҳо дар қабри санг» метавонад нишонаи робита бо анъанаи меъморӣ ва эпиграфии шимолӣ Аравистон бошад, ки ба шабакаҳои васеи тиҷоратӣ пайваст буд. Андешаи «дар кӯҳон хона кандан» нуқтаи буридаи муомилоти фарҳангӣ ва савдоиро нишон медиҳад.

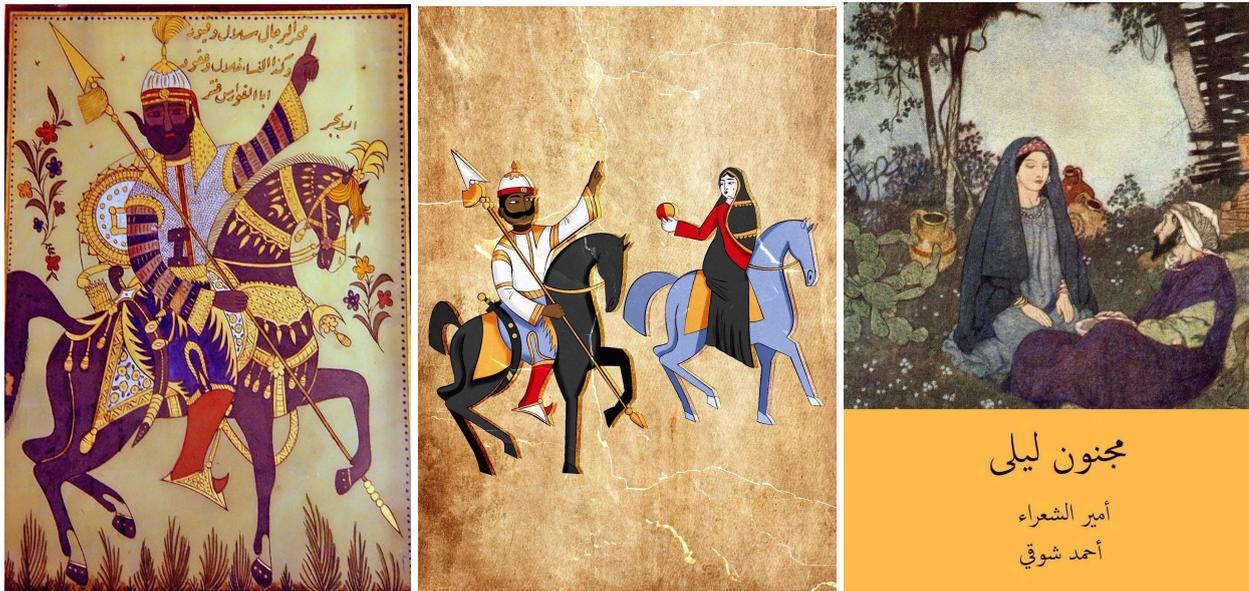

Истифода дар лоиҳаҳои миссионерӣ: Ин ривоят кумак мекунад бифаҳмем, ки чӣ гуна ташнагии мӯъҷиза (нишонаҳо), муҳити биёбонӣ-тиҷоратӣ ва паёмдҳои ғайритабӣ бо ҳам меомезанд. Он ҳамчунин нишон медиҳад, ки чӣ гуна хотираи мардумӣ унсурҳои фарҳанги моддиро (хонаҳои дар санг кандашуда) бо ривояти ахлоқӣ ба ҳам мепайвандад.

Шарҳҳо: Гарчанде қавми Самуд аз ҷиҳати таърихӣ собит аст, ҳуди ривояти мӯъҷиза дар суннати исломӣ ҳифз шудааст ва шакли аввалинаш, ки ба давраи тоисломӣ тааллуқ дошта бошад, дақиқ муайян карда намешавад.

3. Антара ибн Шаддад ва романтикаи чанговари бедуин

Минтақа / замина: Марказӣ ва Шимоли Аравия, асри VI милодӣ (бевосита пеш аз ислом).

Антара - шоир ва чанговари нимафсонавӣ аз қабилаи Банӯ Абс. ([Wikipedia](https://en.wikipedia.org/wiki/Antarah))

Мотивҳои асосӣ: Чавони қаҳрамон бо насаби омехта, ки дар оғоз аз ҷиҳати мақом ғулом буд, бо шуҷоат озодии худро ба даст меорад, бо дӯстдоштаи худ Абло издивоҷ мекунад ва дар шахсияташ шеър ва санъати чангро чамъ меорад. Ин ҳикояи ошиқонаи қаҳрамонӣ бо гузашти вақт ба ривояти бузург - “*Сирати Антар*” - табдил меёбад.

Аҳамият барои савдо ва роҳҳои қорвон: Чаҳони бедуини шимоли Араб ба низоми роҳҳои қорвонии хушкӣ дохил мешуд, ки Аравияро бо Шом ва Византия мепайвастанд. Романҳои шоирона ва ҳикояҳои қаҳрамонии ин муҳит таъсири анъанаҳои васеи эпикӣ доранд - қиссаҳои сафар, чанг, муҳаббат ва шарафи қабила дар биёбон, ки бо мотивҳои шинохташудаи форсӣ ва византӣ ҳамсадо мебошанд.

Истифода дар лоиҳаҳои миссионерӣ: Ин ривоят нисбат ба дигарон камтар мӯъҷизаву ғайритабиӣ буда, бештар инсониву қаҳрамона аст. Он метавонад дар фаҳмондани он кӯмак кунад, ки чӣ гуна хувияти арабии тоисломӣ, шарафи қабилавӣ, насаби омехта (модари

африкоӣ) ва мотивҳои вобаста ба ҳаракат - ҷангҳо ва ҳамлаҳо - метавонад нуқтаи воридшавӣ барои таҳлили миссионерӣ ва фарҳангӣ гардад.

Шарҳҳо: Гарчанде ин ривоят аз ҷиҳати таърихӣ нисбат ба бисёр афсонаҳои ҳолиси мардумӣ беҳтар ҳуҷҷатӣ шудааст, ороишҳои афсонавӣ ва қисматҳои ривоятии он баъд аз ислом пайдо шудаанд. Аз ин рӯ, истифодаи он ҳамчун сарчашмаи «пура тоқурӯнӣ» бояд бо эҳтиёт бошад.

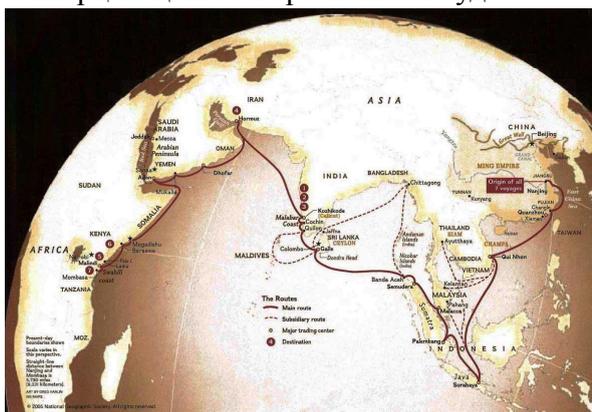
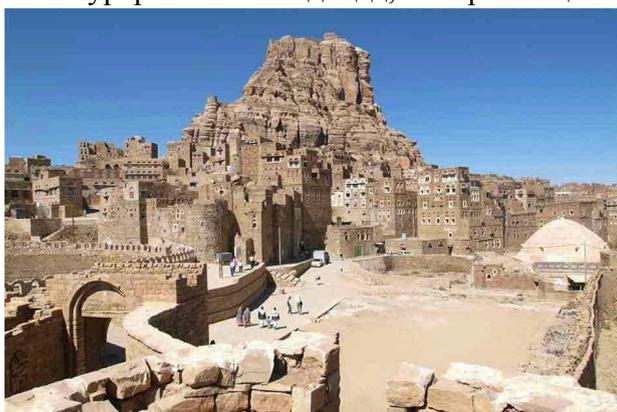
4. Саъб Зу Марофид - подшоҳи афсонавии ҷануби Араб

Минтақа / замина: Ҷануби Аравия (анъанаи Ҷимйарӣ) дар адабиёти миёнаасрии арабӣ; шахсияте, ки то ҷо афсонавӣ ба шумор меравад. ([Wikipedia](#))

Мотивҳои асосӣ: Подшоҳе, ки хобҳои нубуввоматабор мебинад, ба Ҳинд, Чин ва Эрон сафару футуҳ мекунад; деворҳо бар зидди Яъҷӯҷу Маъҷӯҷ месозад; бо мавҷудоти асроромез во меҳӯрад; ва дар ривоёт бо анъанаҳои васеътаре, ки дар бораи Искандари Мақдунӣ нақл мешавад, омехта мегардад.

Аҳамият барои савдо ва роҳҳои қорвон: Ин ривоят Ҳинд ва Чинро ошкоро ёд мекунад - далеле, ки нишон медиҳад ҷӣ гуна ривоятгарони араб маълумоти марбут ба кишварҳои дури тичоратӣ ва сарзаминҳои аҷибро ба тасавури афсонавии худ дохил мекарданд. Он тасаввуреро бозтоб медиҳад, ки Аравия ҳам бо Шарқ ва ҳам бо Ғарб пайваст буд.

Истифода дар лоиҳаҳои миссионерӣ: Ин ривоят барои кори тарҷумавӣ ва миссиологии ту дар Осиеи Марказӣ махсусан муфид аст, зеро ба Ҳинд ва Чин ва мавзӯи робитаҳои тичоратии шарқӣ дахл дорад. Он нишон медиҳад, ки ривоятҳои арабии тоисломӣ дар худ фӯрубаста набуданд, балки ишора ба уфуқи ҷаҳонӣ доштанд.

Шарҳҳо: Ин ривоят ба давраи хеле дертар (пас аз ислом) тааллуқ дорад ва, ба назар мерасад, бештар бар романҳои юнониву сурёниҳои вобаста ба Искандар таъя мекунад. Аз ин рӯ, мақоми он ҳамчун «ривояти мардумии тоқурӯнӣ» хеле ночиз аст. Беҳтараш онро ҳамчун «хотираи фолклории тасавури арабҳо дар бораи тавсеа ва тичорат» истифода бурдан лозим аст.

Чадвали чамъбасти

Ривоят	Минтақа	Мотивҳои калидӣ	Аҳамият барои савдо ва роҳҳои қорвон
Аъд	Чануб / Чанубу ғарби Аравия	Қавми қудратманд, ҳалокати он	Хотира аз сарват, шаҳрсозӣ ва робитаҳои беруни-тиҷоратӣ
Самуд	Шимолу ғарби Аравия	Хонаҳои дар санг кандашуда, шутури муъҷизавӣ, нобудӣ	Роҳҳои қаравонӣ, фарҳанги навиштаҷоти сангӣ, робитаҳои шимолӣ
Антара	Марказӣ / Шимоли Аравия	Қаҳрамон-чанговар, шеър, муҳаббат	Мобилии бедуинӣ, анъанаи қаҳрамонӣ, мубодилаи фарҳангӣ
Саъб Зу Марофид	Чануби Аравия (Ҳимйар)	Фотех бо уфуқи чаҳонӣ, Ҳинд / Чин, хобҳои нубувва табор	Уфуқи равшани тиҷорати шарқӣ, тасаввури чаҳонӣ

1. “Рӯзи биёбон” / анъанаи чиннҳо

Сюжет ва мавзӯ: Тасаввурот дар бораи чиннҳо - рӯҳоне, ки дар биёбонҳо, вайронаҳо, кӯҳҳои дуре ва ҷоҳои партофта зиндагӣ мекунанд ва бо одамон тавассути фиреб, тасарруф ё илҳом бахшидани шоирон робита мегиранд - дар анъанаи арабӣ хуб шинохта ва ҳифз шудааст. ([The Archaeologist](#))

Манбаъ ва таърихгузорӣ: Ин мотив ба фарҳанги шифоии тоисломӣ - ба боварҳои анимистӣ ва ҳикояҳои рӯҳони биёбон - равшан тааллуқ дорад. Аммо шакли ҳаггӣ ва ривояти расмӣ он дертар, аллакай зери таъсири ислом ба вучуд меояд. ([The Archaeologist](#))

Истифода дар лоиҳаҳои миссионерӣ:

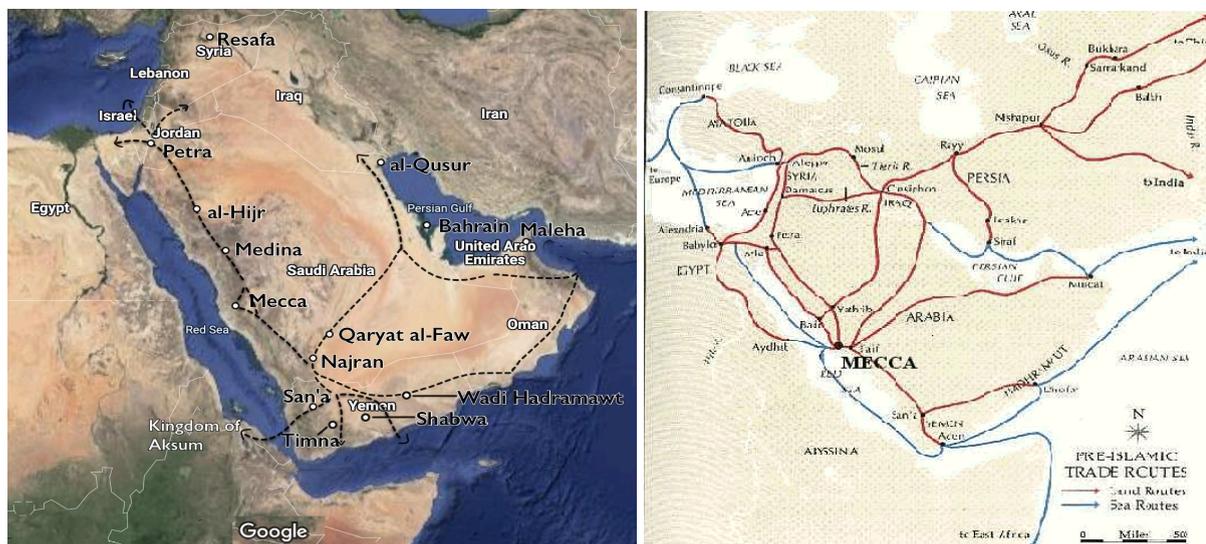
- Метавонад нишон диҳад, ки чӣ гуна космологияҳои маҳаллӣ (руҳон, мавҷудоти нопадид) заминае буданд, ки Куръон дар он бораи ғайб, масъулият ва қувваҳои ғайритабиӣ суҳан мегуфт.
- Барои кори тарҷума дар Осиёи Марказӣ мумкин аст ривоятҳои маҳаллӣ дар бораи рӯҳон ё монандҳои чиннхоро пайдо карда, миёни онҳо ва ҳикояи чиннҳои биёбонӣ пули истиораӣ бино кард - мисли рӯҳони чашмасорон ё рӯҳони дарёҳо дар минтақа.
- **Дар миссиология:** Метавон фаҳмид, ки Инҷил на танҳо ба “мушкилоти гуноҳ” муроҷиат мекунад, балки ба ҷаҳонбиние, ки дар он руҳон, воқеияти ноаён ва космоси ахлоқӣ ҳузур доранд; ва чӣ гуна арабҳои ибтидоӣ аллакай тасаввурот дар бораи мавҷудоти ноаён доштанд - аз ин рӯ паёми насронӣ метавонист дар ҳамин уфуқи фарҳангӣ қабул гардад.

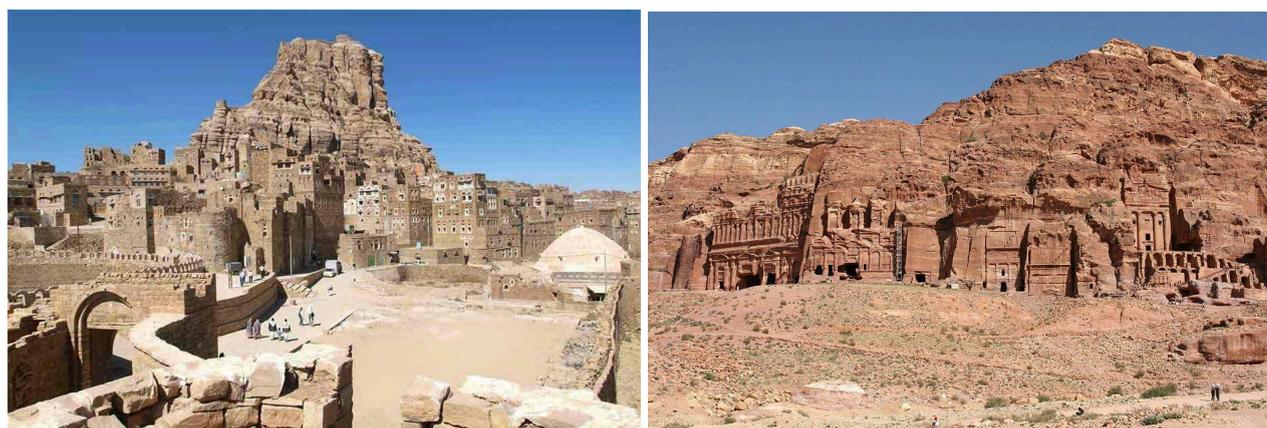
Изображение: “Арвийские Мистические Создания (Джинны): Карины, Джасумы, Дулхафы, Силаты, Ифриты, Гули, Гаддары.

Шарҳҳо: Азбаски ривоятҳои чинӣҳо асосан дар матнҳои давраи исломӣ ҳифз шудаанд, ҳар чӯзро ба давраи то соли 615 бо бовари комил нисбат додан мумкин нест. Онҳоро бояд бо эҳтиёт истифода бурд - ҳамчун мотив, на ҳамчун “матни собитӣ ривоятӣ”.

2. Мотиви “шаҳрҳои партофта” / афсонаҳо дар бораи вайронаҳо (шаҳрҳои ҳалокшудаи биёбон)

Манбаъ ва таърихгузорӣ: Ҳикояҳо дар бораи шаҳрҳо ё қавмҳои бузурге, ки замоне шукуфон буданд ва баъд нобуд шуданд, одатан бо суқути ахлоқи қabila, довари илоҳӣ ё офатҳои табиӣ пайваст карда мешаванд. (Мисолҳо - афсонаҳои оид ба Аъд ва Самуд.) Гарчанде номҳои Аъд ва Самуд дар қиссаҳои Қуръон зикр мешаванд, фолклори васеътар дар бораи «вайронаҳои биёбон» ҳам ба хотираи тоисломии арабӣ тааллуқ дорад ва ҳам ба анъанаҳои деринаи мардумӣ. (Олимон таъкид мекунанд, ки бозсозии афсонаҳои ҳақиқии тоисломӣ ниҳоят душвор аст.) ([Cambridge University Press & Assessment](#))

Истифода дар лоиҳаҳои миссионерӣ:

- Дар кори миссионерӣ ва тарҷума мотиви «шаҳри вайроншуда» метавонад барои баён кардани мавзӯҳои доварӣ, муносибати масъулна ба офарида ва сарват, инчунин гузарандагии шукуфоии инсонӣ истифода шавад.
- Он ҳамчунин кумак мекунад фарҳанги арабиро ба уфуқи ривоятӣ ворид созад, ки дар он савдо, сарвати каравонӣ ва тӯфонҳои биёбон метавонистанд боиси суқути як ҷомеа гарданд - чизе, ки барои пайвастанӣ мавзӯҳои савдо, фарҳанг ва богословӣ муфид аст.

Шарҳҳо: Тафсилоти ин ҳикоят мумкин аст баъд аз давраи Куръон пайдо шуда бошанд ё бо қабатҳои дерини ривоятӣ оро ёбанд; бинобар ин онҳоро бояд ҳамчун хотираи фарҳангӣ баррасӣ кард, на ҳамчун воқеияти таърихӣ.

3. Романи қаҳрамонӣ дар бораи “Антара ибн Шаддад”

Сюжет ва мавзӯ: Антара ибн Шаддад, сарбозу шоири нимафсонавии асри шаш аз қабилаи Банӣ Абс, марде буд аз насли омехта. Модараш эфиопӣ буд ва Антара бо шучоату далерии худ эҳтиром ва ҷойгоҳи баланд гирифт. Вай ба писардӯхтари амакаш Абла дил баст ва дар роҳи муҳаббат, озодӣ ва эътироф ба қаҳрамонию шоирандешӣ расид. ([Wikipedia](#))

Манбаъ ва таърихгузорӣ: Шахсияти Антара то ҷое таърихист ва ба Арабистони пеш аз ислом тааллуқ дорад, аммо асари бузурги эпикӣ «Сирати Антар» дертар ба вучуд омадааст. ([Wikipedia](#))

Истифода дар лоиҳаҳои миссионерӣ:

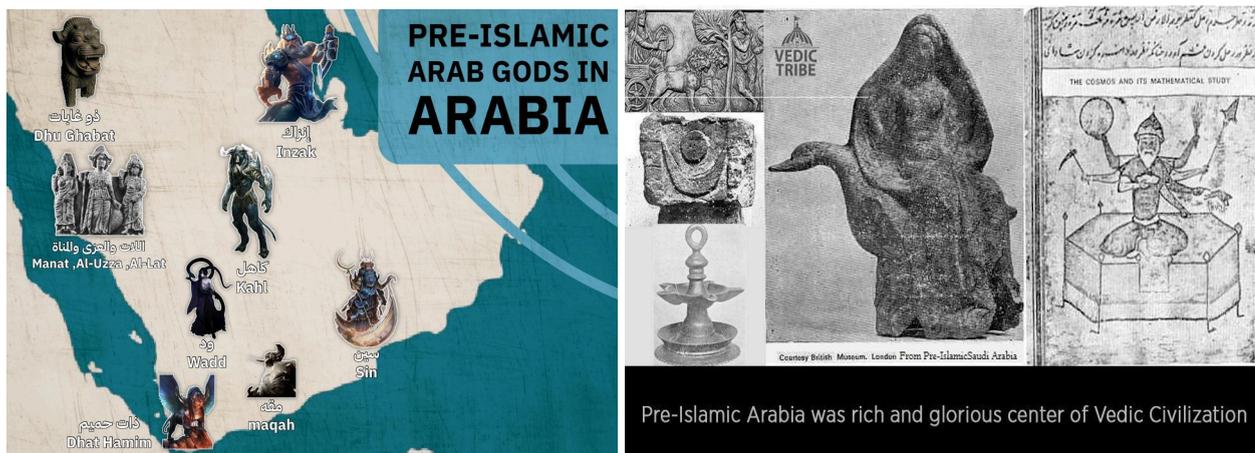
- Қиссаи Антара нишон медиҳад, ки фарҳанги арабии пеш аз ислом ба шеър, часорат, шарафи қабилавӣ ва тарзи зиндагии кӯчагӣ арзиши баланд меод. Ин мавод ба баҳси масъалаҳои хувият, шараф, ҳошиягардӣ (падару модари омехта), ва озодие, ки тавассути амал ба даст меояд, кумак мекунад.

- Барои корҳои тарҷума низ муфид аст: метавон ин қиссаро бо ривоятҳои қаҳрамони мардумони Осиёи Марказӣ, ки дар онҳо низ воинон шоирианд, қиёс кард ва баъдан ин ҳама ба ривояти Инҷил ҳамчун ҳикояи бузурги озодсозӣ ва оштии пайваст.

Шарҳно: Унсурҳои ошиқона, ҷоду ва саргузаштҳои аз ҳад бузург эҳтимол баъдан илова шудаанд, бинобар ин беҳтар аст ба мавзӯҳои асосӣ тамаркуз шавад, на ба ҷузъиёти дер пайдо.

4. Мавзуи мардумии астралий ва мавсимии анво: нишонаҳои ситора, моҳ ва пешгӯиҳои борон

Сюжет ва мавзӯ: Дар фолклори арабии пеш аз ислом низоми анво вучуд дошт. Ин як силсилаи нишонаҳои ситораҳо ва бурҷҳо буд, ки аз рӯи онҳо борон, иваз шудани фаслҳо, бодҳо ва ҳолати биёбон пешгӯӣ мешуд. Ин, ба як маъно, космологияи мардумӣ буд, ки осмон, биёбон ва тичоратро ба ҳам мепайваст. ([Spica](#))

Манбаъ ва таърихгузорӣ: Тадқиқотҳои нишон медиҳанд, ки анво бахше аз ҷаҳонбинии бедуинии Арабистони пеш аз ислом буд ва дертар бо пайдоиши анъанаҳои хаттӣ ин дониш тартиб ёфт. ([Spica](#))

Истифода дар лоиҳаҳои миссионерӣ:

- Ин мавзӯ барои фаҳмиши роҳҳои тичоратӣ муҳим аст. Каравонҳое, ки биёбонҳоро мегузаштанд, ба ситораҳо, бодҳо ва фаслҳо таъя мекарданд. Гуфторҳои мардумӣ мисли «агар фалон ситора дар фалон моҳ тулӯ кунанд, бод аз фалон самт мевазад» ҷаҳонбинии вобастагии табиат, сафар ва зиндагии инсонро нишон медиҳанд. Бо фарҳанги Осиёи Марказӣ низ қиёс бурдан мумкин аст, зеро мардуми кӯчӣ ва чорводор ҳамин гуна анъанаҳо доштанд. Ин ба кори тарҷума ва шарҳҳои фарҳангӣ аҳамияти зиёд медиҳад.
- Баҳси илоҳӣ: Метавон нишон дод, ки космологияи мардумӣ рад намешавад, балки бо нури Инҷил маънии тоза мегирад. Офаридгор соҳиби ситораҳо ва бодхост ва Паёми Наҷот ҳамчун башорати умумиоламе фаҳмо мешавад.

Шарҳҳо: Инҳо бештар боварҳои мардумии обу ҳавоянд, на ривоятҳои қаҳрамонӣ, вале ҳамчун заминаи фарҳангӣ барои дарк бисёр ғанӣ мебошанд.

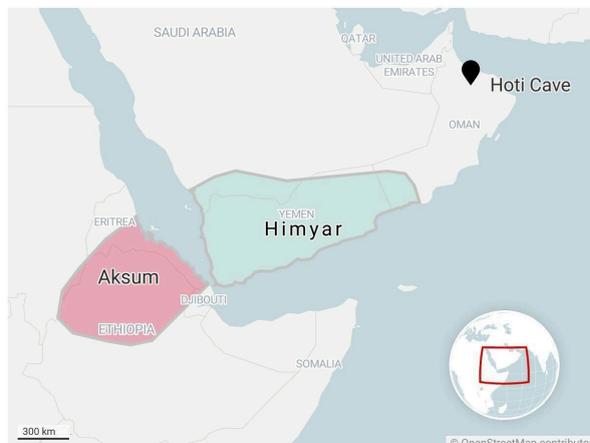
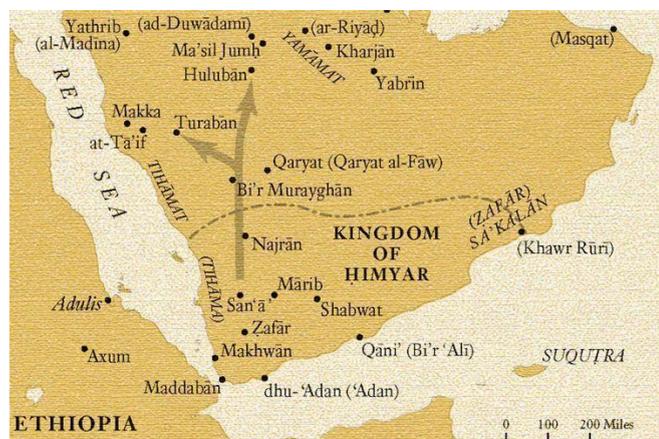
5. Подшоҳи афсонавӣ ва маъбуд - подшоҳи ҳимярӣ Дху Самавӣ

Тасвир: “Подшоҳии Ҳимяр: Даврони тиллоии Яман”

Сюжет ва мавзӯ: Яке аз худоёни Ямани чанубӣ, Дҳу Самавӣ - маъбуде, ки номи ӯ маънои «Он ки дар осмон аст» дорад. Ӯро дар Ямани саршор аз каравонҳо парастид мекарданд ва бо осмон, шутурҳо ва роҳҳои тичоратӣ иртибот меоданд. ([Wikipedia](#))

Манбаъ ва таърихгузорӣ: Ин шахсият бебаҳс ба дини пеш аз исломи Ямани чанубӣ тааллуқ дорад. Навиштаҷот мавҷуд будани ин маъбуд ва парастидро тасдиқ мекунанд. Заминаи иҷтимоӣ - подшоҳӣ ва роҳҳои тичорати Яман.

Истифода дар лоиҳаҳои миссионерӣ:

- Ки ба роҳҳои тичоратӣ рафт дорад, ин мавод бисёр муҳим аст. Ин маъбуд, ки ба осмон ва каравонҳо вобаста буд, нишон медиҳад, ки чӣ гуна дин ва тичорат дар фарҳанги он замон ба ҳам омехта буданд. Дар маводи таълимӣ метавон таъкид кард, ки дар миёни қавмҳои тичоратӣ пеш аз ислом худоёни марбут ба каравон вучуд доштанд. Аз ин рӯ, вақте ақидаи тавҳид омад, он бо анвои зиёди ҷаҳонбинӣ рӯ ба рӯ шуд, на танҳо бо маросимҳои бутпарастӣ.
- Барои тарҷума: Барои шунавандаи Осиёи Марказӣ метавон онро бо эътиқодҳо ва рӯҳонияти марбут ба роҳи Абрешим ва каравонҳои маҳаллӣ қиёс кард. Ҳамин тавр, метавон ҳикояи «аз бисёр худоёни ҷаҳони бозор - ба сӯи Ягона Офаридгор» сохт.

Шарҳҳо: Гарчанде ин қисса мисли романҳои қаҳрамонӣ сюжети пурра надорад, аҳамияти фарҳангӣ ва динии он хеле баланд аст.

Хулоса ва қадамҳои минбаъда

Ин панҷ мавзӯи иловагӣ панҷгонаи қаблро такмил медиҳанд. Ҳамин тавр, ҳоло дар маҷмӯъ нӯҳ афсона ва мотив мавҷуд аст:

- 'Ад - шаҳри нобудшуда
- Антара - воини шоир
- Самуд - сокинони кӯҳсор
- Саъб Дҳу Марафид - подшоҳи афсонавӣ
- Циннҳо ва рӯҳҳо
- Шаҳрҳои вайрона ва харобаҳо
- Анво - эътиқодҳои мардумии ситорау обу ҳаво
- Дҳу Самавӣ - худои каравонҳо
- (ва, ҳамчунин мотиви астралӣ)

Чӣ гуна онҳоро идома додан мумкин аст:

- Барои ҳар як мотив ё ривоят метавон як слайд ё модуле чудо кард: худи афсонаро баён кардан, мавзӯҳои асосии фарҳангӣ ва илоҳиро равшан намудан, мисли ҳукм, роҳ, тичорат, каравон, рӯҳҳо ва фаслҳо. Баъдан, барои шунавандаи Осиёи Марказӣ метавон ҳамтои фарҳангии маҳаллиро ҷуст, масалан “подшоҳи каравон”, “рӯҳи ҳавз” ё “нишонаҳои ситораӣ” дар анъанаҳои маҳаллӣ чӣ гуна ифода мешаванд.
- Ҳамчунин мумкин аст, ки ин сюжетҳо бо мавзӯҳои илоҳӣ муқоиса шаванд: меҳнат ва тичорат, сарват ва камбизоатӣ, гуногунии динӣ, олами рӯҳонӣ ва ноаён, ҳаракат ва иқомат.
- Дар омӯзиши амалӣ метавон аз намунаи зерин истифода бурд: “Ин аст ривояти пеш аз ислом дар бораи каравоне, ки бо сабаби безътиной ба нишонаҳои ситорагон ҳалок шуд; дар тарҷума барои шунавандаи Осиёи Марказӣ мо аз каравоне қисса мекунем, ки ба огоҳии рӯҳи кӯҳӣ гӯш надод; баъдан умеди масеҳиро ворид мекунем ва Офаридгори ситорагонро мешиносонем”.
- Дар мақола ё китоб инчунин метавонад қайд шавад, ки бисёре аз ин мотивҳои мардумӣ дар адабиёти исломӣ низ боқӣ мондаанд ва ҳамин тавр як навъ пайвастиҳои фарҳангӣ вучуд дорад. Ин ба шумо ҳамчун мутахассисони масеҳиётшиносӣ кӯмак мекунад нишон диҳед, ки паёми насронӣ “бегона” нест, балки метавонад ба матои фарҳангии мавҷуда табиӣ ворид шавад.

Ин ҳуҷҷат афсонаҳо ва ривоятҳои пеш аз ислом дар Арабистонро бо роҳҳои тичоратӣ мепайвандад ва мотивҳоеро, ки барои фаҳмиши фарҳанг муҳиманд, равшан мекунад.

- Қавми ‘Ад намунаи қавми сарватмандест, ки нобудияш ба такаббур нисбат дода мешавад ва мавзӯи шукуфой ва сукути ахлоқиро таҷассум мекунад.
- Самуд, ки ба рад кардани пайғамбар машҳур аст, дарси ахлоқие медиҳад, ки ба фолклори кӯҳии Осиёи Марказӣ монанд аст.
- Антара ибн Шаддад, қаҳрамонӣ шоири аз насли омехта, рамзи ҷустуҷӯи хувият ва озодист ва бо ривоятҳои қаҳрамонии маҳаллӣ ҳамнаво мебошад.
- Дҳу Марафид, подшоҳи афсонавии ҳимярий, огоҳии арабҳоро аз роҳҳои тичоратии миёни Шарқ ва Ғарб инъикос мекунад.
- Мотиви чиннҳо ва рӯҳҳо ҳамкорӣ миёни инсон ва ҷаҳони ноаёнро нишон медиҳад, ки ба эътиқодҳои маҳаллӣ дар бораи олами рӯҳонӣ наздик аст.
- Шаҳрҳои вайрона Шарҳҳо аз сукути ахлоқӣ ва ҳукми илоҳиро таҷассум мекунад, ба монанди харобаҳои аҳолинишини каравонҳо.
- Эътиқодҳои анво ба нишонаҳои осмонӣ ишора мекунад, ки каравонҳоро роҳнамой мекарданд ва донишҳои ситорагии мардумро бо тартиби илоҳӣ мепайвастанд.
- Дҳу Самавӣ, ҳудои каравонҳо, буриши тичорат ва рӯҳониятро таҷассум мекунад ва бо анъанаҳои маҳаллӣ ва назари насронӣ ба муҳофизат муқоиса мешавад.
- Хубал ва Манот, худоёни пеш аз ислом, анъанаҳои пешгӯӣ ва тақдирро ифода мекунад, ки бо тавҳид дар муқоламе қарор мегиранд.
- Шеърҳои қаҳрамонӣ мавзӯҳои сафар, ҷанг ва ирсияти қабилавиро мекушоянд ва анъанаи шифоиро бо ривоятҳои Инҷил мепайванданд.

- Қиссаҳои мӯъҷизаҳои каравонҳо ҳайрати мардумро аз сафар ва кашф нишон медиҳанд ва роҳҳои тиҷоратро як саёҳати рӯҳонӣ мегардонанд.
- Мифҳои об ва ҳавзҳо аҳамияти чашмаҳои муқаддас ва баракати илоҳиро нишон медиҳанд ва метавонанд барои шарҳи тасвири “оби ҳаёт” истифода шаванд.
- Ривоятҳои меъмории дар кӯҳ тарошида орзуи инсонро ба пойдорӣ ва ҷовидонӣ нишон медиҳанд ва онро бо иқоматгоҳи илоҳӣ муқоиса мекунанд.
- Тасвирҳои нури осмонӣ ва соя тартиби ахлоқиро баён мекунанд ва мавзӯҳои космологиро бо ақидаи Офаридгор мепайванданд.
- Мавзӯҳои сарват ва суқути ахлоқӣ нишон медиҳанд, ки чӣ тавр шукуфой метавонад ба фисод бурда расонад ва дарси адолати иҷтимоиро ба миён орад.